

plakettjei s érmei ismertek s keresettek, nagy rajztudásáról és finom lelkületéről téve tanubizonyosságot. Az ideai iparművészeti karácsonyi tárlaton is láthattuk állandó tetszésnek örvendett könyvtámasztó kis bronz-figuráit.

Művészetét s így evvel őt magát is legrövidebben s leghelyesebben két szóval jellemezhetném: egyszerűség és becsületesség.

Mindig el tudta találni azt a hangot, amely éppen kifejezi a kívánt hatást anélkül, hogy túlzásokba esnék. Tud lenni masszív vagy finom, erőteljes vagy gyöngéd, eszméjének megfelelően, de minden esetben keresetlen.

Kontí a National Sculpture Society alelnöke s az Architectural League-nek, valamint a Municipal Art Society igazgatója s a National Academy of Design-nak megválasztott tagja. Kétszeres kitüntetések ezek, mert nem született amerikaiak érnek, de dicsérik ezek az amerikaiakat is, kik, nem tekintve idegen voltát, tisztán művészi tudása előtt hajolnak meg.

Büszkék lehetünk mi is s örvendhetünk, hogy messze külföldön dicsőséget szerez hazánknak, s csak sajnálhatjuk, hogy nem élvezhetjük őt s munkáját itthon, hova mindig visszavágyódik, s hol gyarapítaná jeleseink számát.

A KERT ÉS VIRÁGAI.

ÍRTA ÉS A MAROSVÁSÁRHELYI KEMÉNY ZSIGMOND IRODALMI TÁRSASÁG
ÜLÉSÉN FELOLVASTA T. VIGAND EDE.

A művészileg rendezett kertek már a piramisok kortársai. Egyiptom művészetével Mezopotámiába vándoroltak, hol Semiramis függőkertjeiről szóló legendák alapjául szolgáltak. Kelet csodálatos növényvilága kifejlesztette az ó-korban a művelésük iránt való hajlamot, mi a rómaiakra származott át tőlük s ők közvetítették nyugat felé. Nyomaít láthatjuk a pompéji házkörül és szobakertekben s az ő nyomukon keletkeztek a középkor renaissance-kertjei is, melyeknek szép példányai maradtak fenn a kolostorokban. Ezek a római körülfalazott kertek mintájára készültek. Kövel kerített szabályos virágágyak osztják fel őket. Gondosan megnyirták az izlésesen elosztott bokrokat, fácskákat. A kert közepén nyugalmas, egyhangú melódiát ismételt a szökőkút vizsugara. Hangulatos a fehér udvar sötét bolthajtású keresztfolyosóival, napsütötte virágágyaival és rózsafáival, melyeket szeretettel gondoztak komor, sötétkámzsás gazdái.

További átalakulást mutatnak XIV. Lajos barokkertjei, melyeket Le Nötre építész a paloták stílusával, a viselettel és etikettel hozott összhangba. Nagy kiterjedésűek, különböző magasságú pázsitjait lépcsők kötik össze, gazdagon faragott korlátokkal. Nagy arányú szökőkútak, hol tritonok, nimfák és faunok kacér játékot űztek a vidám vizsugarakkal. A mértani pontossággal szabályozott zöld növényfalak fülkéiből kivillan egy-egy olímpusi alak kőszobra. Nyírott sövények és lugasok e kor híres pásztoróráinak kulisszái. Itt már minden mesterkéltséget és művészi hatásokra törekszik. Így akar kedélyhangulatot ébreszteni. Filozófiai alapon meghatározták, hogy a hegy a fenség érzetét kelti, a szikla félelmet, a pázsitos rét nyugalmat, a sötét tó búskomorságot, a csobogó víz vidámságot ébreszt.

A biedermeier-korszak levendulaillatos kertjei már közvetlenebbek. Vidám színezetű dús virágpompa, egyenes utak, cseréppel határolt, izlésesen elrendezett virágágyak között, rózsakarókon különféle színű és nagyságú üveggömbök, melyek az ég egy darabját vetítik a kertbe. Oleandersor vezet a kert házába, hol öreg anyóka — ezüst fűrtjein fodrozott fehér mousselin-főkötővel — uzsonnára várja unokáit a virágos, kerek asztal mellett.

Szintén külföldi eredetű típus a paróchia-kert. Gyakran vegyes volt a zöldeggel. Lelkipásztoraink hajdan nagyjelentőségű kertészek voltak s a virágok királynéja nekik

köszöni szépségét. Hasonló eredménnyel fejlesztették a nárciszt. A kertészkedés nyújtott enyhülést az élet súlyos gondjai után. E példákból láthatjuk, hogy minden stílust kifejező kornak megvolt a maga kertművészete.

A régi magyar kert nyomaait a XV. században találjuk. „A lakóház előtt volt az udvar, ennek folytatását a kert képezé, ezek háromfélék voltak, u. m.: dísz, veteményes vagy zöldséges és gyümölcsös.“ E században az érseknek volt szép kertje az esztergomi várban és szigetén, Palotán, Martonoson és Visegrádon. II. Ulászló menyegzőjének leirója említi, hogy van a királynénak csepelszigeti háza mellett díszkertje. Nagy szeretetet tanúsítottak a lugasok iránt. Szécsy Máriát a dévai vár alatt levő udvarházában megostromolja férje, rosályi Kun István és ő háza ablakán, lugasos kertjén és ennek a vár útján nyíló kis ajtaján Déva várába menekül. — A XVII-ik század urasszonyai rózsákat és puszpángot cserélnek egymással. Lorántffy Zsuzsanna így ír férjének:

„Mind az kiskert és nagyobbik kertekben édesem, az virágok igen szépen vannak“. A dísz- és várkertekben rózsafából utak, szőlőből, kúszónövényekből, rózsából lugasok voltak. Apaffy, Rákóczi nagyon kedvelték a hársfát. Utóbbi így keltezte leveleit: „Írtam a 100 hárs alatt“. Apaffy ebesfalvi és fogarasi parkjában árnyas lugasok és rózsaberkek. Kis ligeteit patakocskák metszették át, partjuk virággal beültetve, leginkább kardosliliómmal, kékviolával, szarkalábbal, rozmarinnal, szegfűvel és rezedával.

Régi írásban olvassuk: „Mikoron az ur kitekint az ablakon, paradicsombéli palotában láttassék lenni, ahol különféle szép virágok színes szép köntösben parancsolatjára udvaroljanak . . . Az is ékesíti a lugasokat és a kertet, ha négy szegletein a lugasoknak és a közepén, ahol a négy lugas összemegy, rondellákat, azaz kerekded erkélyeket vagy másforma kijáratokat építhetni, hogy eső meg ne érje: vagy lécekkal lécezni kell és ujonan ültetett fáknak, szőlőknek lehajtott ágaival beborítandó“.

A kertet sövények, fasorok, sőt boltívesen befuttatott utak darabolták szét, melyek találkozásánál sátorszerű lugasok voltak. Így a kert táblákra oszlott. A helyes érzék azt tanácsolta, hogy a táblák a telekhez képest arányosak legyenek. E táblákat ágyakra osztották. Szépnek tartották, ha az ágyak színe közt nagy volt az ellentét, de később szerették a pázsitot „puszpáng“-gal szegélyezve is. „Jobb azért, ha az ágyakat az ösvényektől vagy szagos és zöld füvekkel, vagy alacsony fácskákkal, kik meg hagyják magukat nyírni és bojtosan nőnek, vagy cifrán metszett lécekkal, vagy téglákkal választják el. Az ágyak szélén legjobban díszlik az izsóp, levendula, zsálya, puszpáng, istenfája, csillagvirág.“ A hosszú, egyenesen nyírott élősvény egyhangú. Ennek elkerülésére az élősvénybe 2 ölenként magas oszlopokat kell leverni, amire mindenféle színes edényekbe, avagy mázas fazekakba ültetett virágokat, vagy idegen fácskákat lehetne, ékességére a kertnek, egymás ellenében tenni.

Vegyes kertben közepén a virág, körül a vetemény. Később a dísznövények a bejáráshoz kerültek, hátra jutott a zöldséges.

Az utakat sárga fővénnyel hintették be.

Ha kicsi a kert (ház előtt), a hosszú ágyakat más-más virág és zöld fűszegély borítja.

A rózsafa karóját a következőképpen díszítették: „Az hegyeit killyebb hagyjuk egy kevéssé és azon nagy gombot kell faragni, vagy más fából faragtatni, megfestetni, aranyoztatni; hosszú is lehet, nemcsak gömbölyű. Ha ki pedig jobban akarja, csináltasson a fazekasokkal, kiváltképpen ujkeresztényekkel, különb-különb színű mázas gombokat, mikké a karókat felékesitse“.

Manapság ki gondolkoznék kertjéről ilyen szerető részletezéssel? Legfeljebb az ösztön vezeteti csak kertművelőinket. Parasztkertjeink még megőrizték a közvetlenséget, azért szépek és értékesek. Egy érdekes példáját láttam a régi székelykerteknek Ákosfalván. Ház előtt állott, 3 részre oszlott. A középső rész volt a külső udvar, kétoldalt kis virágos kert, hagyományos, máshol már feledésbe ment virágokkal. Fűszeres illatú gyógynövények: bazsalikom, izsóp, rozmarin, rezed, zsálya, menta. Díszítő növények: muskátli, pünkösdi rózs, sárgaviola, szegfű, hajnalka, mályvarózsa, napraforgó, szent áhítat liliuma, császár-

korona, pulykaméreg, méhfű, borágó, levendula, fehér kápolnavirág, tisztessű, bodroskatica, égőszerem. Ezeknek a szép régi magyar virágoknak illata és színompája váltották fel egymást.

A baloldali kiskert végében a ház húzódott, tornácán, oszlopai közt és ablakában színesre festett ládikókban tűzvörös muskátlik égő virágai integetnek. Zsuppolt házfedelén varázserejű fülfű. Udvarán a sövénykas, tyúkrekesz, kutyaház, hátul a csűr, mögötte a gyümölcsös. Léces kerítését színes zománcú csuprok élénkítik.

Kisebb, házkörüli kertjeink méltó mintái lehetnének ezek a falusi kertek. A kert a föld és vidék természetével és a gazda lényével egységben kell legyen. Minden virág-szerető gondosságról beszéljen. Akár kicsi, akár nagy a kert, jó, ha gazdag és rendezett. Ne legyen hívalkodó és mesterkéltné, exotikus növényekkel, hanem a körülfekvő természet gyermeke, bájos és intim, lombos, hívogató lugasokkal s lehetőleg a külső világtól elzárt.

A kertben dús tömege pompázhat a sok-sok jó magyar, szebbnél-szebb, színes-szagos virágnak: parasztszegfű, bazsarózsa, százszorszép és gyorgyéna, peremis, jácmin, borsíka, verbéna, majoránna, meg tuli-tubarózsa, kikerics, somkóró, istenfa, mályva stb.

A virágok nemesítését ne vigyük a végtelenségbe. Túlságosan szokták fokozni a levelek számát, nagyságát, színét; így a virág tulajdonképpen elfajzik. A rózsza hajdanában kúszónövény volt, majd bokorra, végre tövé fejlesztették. A rózsató virága gyönyörű, de senki sem mondhatná, hogy botszerű szára kielégíti az izlést.

Sírkert. Így nevezik e sötét határsorompókkal bekerített világot, honnan vándor még nem tért vissza s az örökkévalóság mélyjelentőségű gondolata nyugszik minden síron. Itt a legrimitívebb s egyszersmind a legmagasztosabb az egyszerű, merev, életnélküli kő, mint a megváltozhatatlan jelképe. E helyen a szeretet és kegyelet megtisztulva nyilatkozik, mégis a tökeverseny eredményeit látjuk az obeliszkok lélek nélküli, sivár alkalmazásában. A métermázsák nyomasztó súlya aránytalan tömegekben. Mily szép tere kínálkoznék itt a hanyatlóban levő virágművelésnek. A közvetlenségnek őszinte útja egy letett csokor a „Memento“ jelében. A kő felállításával vagy a sír bekerítésével még nem zártuk le végleg érzelmeinket és nem emeltünk utolsó választófalat közénk és halottaink közé. Emlékezzünk meg a virág néma nyelvén. Gyermekehantokra fehérszínű virág, mely a lélek tisztaságát jelzi. Mélyebb elégikus hatást kelt a borostyánnal fedett sír. Poétikus a vadrózsabokor, melankólikus a fűzfa.

Hogy milyen megható a közvetlenség megnyilatkozása, arról a falusi temetők beszélnek sokat. Pedig azok a szerény kis színes kopjafák milyen mulandók, de talán éppen ezért több szerető gondosságot bírnak el. Mindeniken virágok hirdetik a lelki békét s hervadásukkal mintha azt mondanák: „... és mind ahhoz járók vagyunk“.

A virágban lélek van, mindenik egy-egy érzelmet fejez ki. A boldogtalant vigasztalja, a boldog érzését mélyebbre vészi. Menjünk közéjük, szívjuk be lényükkel a boldogságra való képességet ott, hol ők is örömmel ragyogtatják színompájukat. Menjünk kertünkbe virágjainkhoz!

RODIN A MŰVÉSZI FEGYELMEZETTSÉGRŐL.

Rodin
a művészi
fegyelme-
zettségről

Az „Opinion“ a kézművesség, a művészet és mesterség válságát illetőleg körkérdest intézett olvasóihoz. Ez alkalmából Rodin mester a művészetben nélkülözhetetlen fegyelmezettségről ír. Komoly szavakkal áll elébe a handabandázó tömegnek, mely felületes és öntelt szabadosságában a mesterség és a művészet rendjének nélkülözhetetlen kötelekeit le akarja rázni. Figyelemreméltó cikke, amelyből művészeink is sok megzavílni való tanulságot meríthetnek, így szól:

A művészek sohasem értelmezték oly tévesen a „mesterséget“, mint ma. Összetévesztik a rutinnal, és a művészet örökéletű törvényeit is művészi recipével pótolják. Különbféle oka-foka van ennek az eltévelyedésnek, és akárhányra összefügg az utolsó száz évben beállott politikai hangulatváltozásunkkal. Semmi sem árthat inkább a művészetnek, mint ha elfelejtjük azokat a dogmákat, melyeket minden idők nagy mesterei megállapítottak. Az eiptomiak, a görögök, a renaissance, a XVIII-ik század csodálatos mesterei ismerték a mesterség alaptörvényeit. Jól tudták, hogy egyik vagy másik művész normáinak követése még korántsem teremt műreket. A mestermű betetőzése a művész hosszú tapasztalatának, míg azok a többé-kevésbé csinos munkák, melyeket inkább sorozhatunk az iparhoz mint a művészethez, nem tudnak ellentállani az idő pusztításának. Ezek terméketlenek, korán elavulnak és nem használnak senkinek. Nem az egyén hosszú munkájának és türelmének eredményei. Ki kell mondanom: a mi korunknak nincs türelme ahhoz, hogy a lángészt felnevelje. Száz év alatt oly bonyolulttá lett az élet, hogy a mesterművek alkotásához szükséges kellékek közül sok elveszett. Ilyen a türelem is. Gondoljunk csak azoknak a renaissance-mestereknek erejére, akik nem törődve azzal, hogy munkásoknak avagy művészeknek nevezik-e őket, műhelyekben oly szeretetteljes türelemmel dolgoztak, hogy kezők munkája a mi legnemesebb műkincseinket alkotja. Ezeknek a művészeknek helyes felfogásuk volt a hierarchiáról. Azért látjuk az ő művészetükben azt a magasabb egységet, amelynek a neve stílus, míg ezzel szemben a XIX. század mint a nyomorult anarchiának korszaka jelenik meg előttünk. A hierarchia iránti érzék, az inaskodás szelleme a művészet egysége szempontjából elkerülhetetlen. Lényege. A művészek ma is, mint a nagy korszakokban, az inaskodáson, nem pedig a tanítványkodáson kell kezdenie.

Régezte először a műhelyt söpörte. Úgy tanult meg látni és szemlélődni. Lassan fölébredt benne a tevékenység érzéke, kis munkákon segített. Értett hozzá, hogy alázatos és szerény legyen, s így öregbedett észrevétlenül a tapasztalása. Egy napon aztán érezte, hogy maga is teremthetne valamit, eszméjét visszatükrözheti egy munkában. Megérett a teremtő munkára: ekkor már Verrocchionak vagy Michelangelonak hitták. Ma túlságosan sokat fecsegünk és szónokolunk. Sokkal többet dobálódzunk ma mindenütt pusztá szavakkal, semhogy a művész java erejével és összes idejének kihasználásával a művészetének élhetne.

■ ■

Túlgyorsan alkotunk. Így nem lehet megtanulni a mesterséget: azoknak a törvényeknek az összességét, melyek az eszmét a kifejezéssel, a formát a lélekkel egybeolvasztják és a művészettől elválaszthatatlanok.

A mai munkák legtöbbször egészen hiányt érzük a kéz munkájának. Minden hamis rajtuk, mert a közvetlen szemlélet és a személyes tapasztalat nem érte meg a művész akaratát. Ez a lelkek és formák anarchiája. Úgy kellene, hogy az új művészgenerációk ismét megtanulják a mesterség szentségét azért, hogy a művészet megint azzá lehessen, ami minden kor számára volt: az emberi eszmény tökéletes, megnyugtató és vigasztaló kifejezése. Ki kellene harcolniok azt a megismerést, hogy amit ma mesterségnek nevezünk, csak néhány iparágban könnyű és jelentéktelen szemfényvesztése, nem pedig műfaj, Elengedhetetlen a hierarchikus szellemnek újjászületése.

A társadalom fenséges templom, melyet ezredévek szenvedése és öröme épített fel. Társadalmi fokozatok a művészetben is éppúgy vannak, mint bármely más téren. A társadalom nem sík mező, s nem szabad elfelednünk Pascal azon mondását, melyel ez a nagy gondolkodó arra figyelmeztet, hogy a világot ne az igazság eszméjének szemüvegén, hanem értelmünkkel szemléljük, azzal az értelemmel, mely nem téveszti össze a meglévőt azzal, aminek lennie csak kellene. Így jutunk el az antik filozófusok tiszta és derűs gondolkodásához, akik írásaiknak minden lapján egyszerű és bájtelő tanításokkal gyönyörködtenek bennünket. Egy olasz költő szerint a régiek mind ismerték azt a művészetet, mely mindent megteremt, anélkül hogy elárulná, mely eszközökkel dolgozik. És ez a csúcspontja a mesterségnek. Ha egyszerűen és türelemmel mélyedünk el a természetben és az emberi műalkotásokban, akkor újból felfoghatjuk a művészet mesterségében rejlő szépséget, anélkül hogy összetéveszthetnők a gyári rutinnal, mely a művészt géppé alacsonyítja.

Sajnos, egy évszázadja tán, hogy a műrekeket merev következetességgel oly helyen zárták el, mely messze van attól, amelynek tulajdonképpen készültek. A múzeumokban elcseréljük az évszázadok szellemét s annak különféle megnyilatkozásait. Ezért van, hogy elvesztettük érzékünket a díszítés iránt, azon keret összessége iránt, melyre a művészek gondolnia kell, ha bizonyos környezet számára alkot valamit.

Nagyon hamar jutottunk oda, hogy a műtárgyakat éppen csak olyan tárgyaknak tekintjük, amelyeket oda állíthatunk, ahova nekünk tetszik. Ez a nagy baj. Mert a művészetnek nem szabad pusztán círságnak lennie, hanem legyen az mindig egy alaposan meggondolt díszítmény, mely szerves része a harmónikus egésznek. Ennek a harmóniának a titka, melyet a régiek szóbrászatában és festészetében figyelhetünk meg, s amely mindig kiegészítő része volt az építészetnek: ez a művészet mesterségének ma már jóformán egészen veszendőbe ment rejtélye.

■ ■